

Jezikovna uresničitev sorodstvenih metafor v slovenščini

Erika Kržišnik

Previdnost je mati modrosti.

kdo/kaj **je sorodnik** koga/česa =

Kdo/kaj **je soroden** komu/čemu

biti soroden 'imeti **skupen** izvor, skupne značilnosti s čim'

'imeti določene **enake** ali zelo **podobne** značajske lastnosti, navade, mišljenje'

DRUŽINA = najožji krog sorodnih članov z ustaljenimi vlogami in hierarhično/vsebinsko točno določenimi razmerji

Vprašanje: katera razmerja se preslikavajo?

Zakaj je *previdnost mati (od) modrosti*?

Metaforičnost kot lastnost razmernosti

Definicije metafore

- **Klasična aristotelovska** mtf: če imata dve stvari skupne (=enake, podobne) lastnosti, potem je ena lahko rabljena namesto druge (*rože – dekle; skupna lastnost lépost*).
- **Konceptualna (pojmovna)** mtf: človek ima (mentalno!) sposobnost, da eno (ciljno) pojmovno področje zagleda v okviru drugega (izhodiščnega) področja

Novo v razumevanju metafore

- Metafora ni sredstvo jezika, temveč del človekovega konceptualnega sistema – jezikovna uresničitev je samo ena od njenih pojavnih oblik.
- Metafora ni predvsem sredstvo retoričnega oblikovanja besedila, temveč je del „vsakdanjega“ jezika – jezikovno je izražena s konvencionalnimi jezikovnimi sredstvi, le izjemoma s kreativnim izrazom.

POVEZAVA: klasična/aristotelovska metafora je del konceptualne metafore.

Obe definiciji sta metaforični

- Klasična:

STVAR JE, KAR SO NJENE OPAZNE LASTNOSTI

- Konceptualna

VEDETI JE VIDETI

smer preslikave: videnje (konkr.) → védenje (abstr.)

jezikovni dokazi: *jasno je komu, posveti se komu (v glavi), megleno se spominjati, pogledati skozi prste komu, zamižati na eno oko, pomesti (probleme) pod preprogo*

Sorodstvena metafora

Mark Turner: *Death is the mother of beauty*

Gradivo slovenskega jezika: preverjanje lem *mati, oče, starš**, *hči, sin, otrok* v korpusu FidaPLUS v izbranem leksikalnem okolju:

mati, oče ... koga/česa

Katere so dovolj opazne lastnosti družinskih članov in dovolj opazna razmerja med njimi, da so lahko vir za vzpostavljanje metaforičnih (=metaforično zagledanih) razmerij?

Sorodstvene metafore

Nespecifične in posebne.

Nespecifične:

- STVAR JE, KAR SO NJENE OPAZNE LASTNOSTI
- STVAR STOJI NAMESTO TISTEGA, S ČIMER JE KONVENCIONALNO POVEZANA
- LASTNOSTI SO OSEBE

Zgledi: *temna plat koga/česa, črna suknja, sinovi Bližnjega vzhoda*

Posebne sorodstvene metafore

ABSTRAKTNA LASTNOST JE STARŠ NEČESA S TO
LASTNOSTJO (< lastnosti so osebe)

sin/hči (svojega) časa

otroci cvetja

otroci razsvetljenstva, kapitalizma,

--

sin/hči vetra: osvojil bom več kolajn kot sin vetra

hči nebes, sin pekla

CELOTA JE MATI DELOV

sin/hči planin planinec/planinka

hči/sin + institucija:

Francija – najstarejša hči Cerkve

mati/hči + družba/podjetje:

mati Telekom in hči Mobitel

potomec + poimenovanje zemljepisne enote:

veliki sin Gruzije Stalin;

Smetana, velik sin Prage; (Albanci) sinovi orla

KAR IZHAJA/IZVIRA/PRIDE IZ ČESA/PO ČEM, JE POTOMEC*
(**potomec* tisti, ki pride po tem /rodu/)

hči planin 1. reka Soča; 2. gorska reka
mati in hči nemega filma

Podrejena mtf.

VZROKI SO STARŠI IN UČINKI SO POTOMCI

... da je debelo črevo mati vseh bolezni

... o hudobcu, ki je oče vsega zla

KAR IZHAJA/IZVIRA/PRIDE IZ ČESA/PO ČEM, JE POTOMEC

+

mtf. kavzacije POGOJI SO VZROKI IN REZULTATI SO UČINKI

→ POGOJI SO STARŠI IN REZULTATI SO POTOMCI

Previdnost je mati modrosti.

Barve so otrok svetlobe, svetloba je mati barv.

Če je verovanje oče, je obupanost mati čudeža.

Beseda je hči molka.

KAR IZHAJA/IZVIRA/PRIDE IZ ČESA/PO ČEM, JE POTOMEC
+
NASLEDNJA STVAR IZVIRA/PRIDE IZ PRVOTNE/ZAČETNE STVARI
→ NASLEDNJA STVAR JE POTOMEC PRVOTNE STVARI

(idejni, duhovni) oče/mati česa

+ mtn. STVAR STOJI NAMESTO TISTEGA, S ČIMER JE
KONVENCIONALNO POVEZANA

začetna=prva → glavna/najpomembnejša stvar

mati/oče vseh x-ov: mati vseh tekem, oče vseh narodovo

Poskus umora očeta ruske privatizacije

Dve sorodstveni metafori zunaj analiziranega
jezikovnega gradiva:

ČLANI NARAVNE SKUPINE SO BRATJE IN SESTRE

Naš jezik je brat grškega jezika, v katerem so evangelisti napisali Sveto pismo.

→ jeziki so bratje

PREJŠNJA/STAREJŠA STVAR JE STAREJŠI BRAT/SESTRA

Tone načeluje ZSMS v njenem „herojskem“ obdobju /.../, mandat konča s sloganom Boj za oblast, medtem ko se starejša sestra partija ubada s sestopom z nje

→ partija je starejša sestra ZSMS

Ugotovitve

O sorodstveni mtf

- Dvosmernost imena metafore

CELOTA JE MATI DELOV ↔ POTOMEK JE DEL CELOTE

- Hierarhična urejenost metafore

KAR IZHAJA IZ ČESA JE POTOMEK

podr. 1: VZROKI SO STARŠI IN UČINKI SO POTOMCI

podr. 2: POGOJI SO STARŠI IN REZULTATI SO POTOMCI

- „Večpojmovnost“ in večpomenskost

hči planin (a) Soča, gorska rekla; (b) planinka

IZHAJA IZ

DEL CELOTE

Sorodstvena metafora in razmerja med podjetji

Materinsko-hčerinsko razmerje:

POTOMEK JE DEL CELOTE

Napaka???

*Topliško tovarno Bor so dobili v klavrnem stanju [...] in danes, po dveh mesecih dela, naredijo [...] čevljev na dan v okviru Cicibanovega [...] programu. Mojster [...] ne pozabi omeniti prizadevanja [...], da se v Boru nadaljuje čevljarska dejavnost. »Tako je danes Bor **sin** Cicibana [...].*

POTOMEK JE DEL CELOTE ali NASLEDNJA STVAR JE
POTOMEK PRVOTNE STVARI

O uresničitvah sorodstvenih mtf. v slovenskem jeziku

- Nemetaforotvornost leksema *starš(i)*
- Določanje razmerja med konceptualno metaforo in njenimi jezikovnimi uresničitvami – obvezno upoštevanje sobesedila?

1. primer:

(a) *Ker je bil **sin vetra**, je znal svedrati luknje v kosti.*

(b) *Huairapamuške pomeni v jeziku Kečua **sinovi vetra**, torej tisti, ki so prišli z vetrom in niso domačini*

2. primer:

(a) *Dedek mraz je obdaroval **otroke velemesta**.*

(b) *Sicer je bila moderna mlada ženska, vendar ni bila **otrok velemesta**.*

Naravni in slovnični spol

??? Napaka ali posledica korekcije zaradi uskladitve naravnega (*sin*) in slovničnega spola (*Bor*)

Topliško tovarno Bor so dobili v klavrnem stanju [...] in danes, po dveh mesecih dela, naredijo [...] čevljev na dan v okviru Cicibanovega [...] programu.

*Mojster [...] ne pozabi omeniti prizadevanja [...], da se v Boru nadaljuje čevljarska dejavnost. »Tako je danes Bor **sin** Cicibana [...].*

Slabitev povezave med naravnim in slovničnim spolom

Kadar nosilec sorodstvene vloge v osebku nima kategorialne lastnosti živo+ in člov+

Geoplin je hči vseh družbenikov

Telekom je mati

Mobitel je hči

Moje mesto je sin sanjača

Zlato je oče brezdelja.

Celo primer neujemanja v (slovničnem) številu:

*Gospodarska rast in zaposlenost **so mati** vseh ekonomskih modrosti.*

Vsak ima (po naravi) samo eno mater!